

легенди та оповіді про перевертнів-вовкулаків та відьом, які мислилися посередниками між світом реальним і світом таємничих, фантастичних сил.

Проблеми семантики та походження вірувань в ту чи іншу ірреальну істоту до цього часу остаточно не вирішені з багатьох причин, серед яких і територіально-часова трансформація їх функцій та семантики, і досить пізні звернення фольклористів до цієї теми, і врешті-решт непопулярність подібних досліджень останніми десятиріччями, коли міфологічна легенда розглядалася лише як прояв марнозірства та забобонності. І важко переоцінити зараз ту допомогу, яку подають дослідникові "Знадоби до української демонології" В.М.Гнатюка.

ВЕРБОВИЙ МИКОЛА

/Криворізький педінститут/

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК - ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕМОНОЛОГІЇ

Чомусь так сталося, що про дослідження В.Гнатюком української демонології сказано й написано до прикрого мало/ Див.:М.Мушинка, Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. -Париж-Нью-Йорк-Сідней-Торонто, 1987.-С.84-85; пор. ще С.59/.

Уже тільки опрацьовані ним матеріали "Знадобів до української демонології" дослідники вважають"... і досі не перевершеною збіркою демонологічних оповідань у слов'янській фольклористиці/Цит. праця.-С.84/. Цей збірник складається з двох томів. Перший охоплює суто регіональні матеріали, тому автор назвав його "Знадоби до галицько-руської демонології.Т.1"/Львів, 1904/, а другий /два випуски/ внаслідок"... поміщення в книжці матеріалів із російської України /Знадоби до української демонології.Т.2.Випуск I.-Львів, 1912.-С.IV/вийшов уже під титулом "Знадоби до української демоно-

логії" /Львів, 1912/. Зведення матеріалу з різних регіонів України та його обробка - це стало однією з тих причин, що спонукали В.Гнатюка до написання статті "Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків", поміщеної у другому томі збірки. Іншою, не менш, а можливо навіть і більш важливою, причиною був досить високий рівень опису національних демонологій закордонними вченими, насамперед, чехами. "Дуже гарну працю" Гануша Махала *Näkres slovanského bajeslovi* /Прага, 1891/ В.Гнатюк мав за певний взірець.

У своїй статті Володимир Гнатюк окреслив загальну будову передхристиянського демонічного світу українців: "На чолі світа стояли боги, що всім керували; за ними тягнувся цілий ряд низших божеств та демонів, який старшим богам стояв до послуги; по кінці стояли люди, обдаровані надприродною силою, які могли не лише конкурувати з демонами та спорити з ними, але навіть примушували сповняти їх волю, коли цього вимагали обставини" /Цит. праця.-С.У/; вказував на сучасний стан цього світогляду та на шляхи його реконструкції: "...порівнюючі студії..., коли для них назбирається тільки відповідних матеріалів... /Цит.праця.-С.VI/; і дав вичерпну характеристику 53 найпоширенішим демонологічним істотам, напр.: Чорт, Домовик, Воляник, Сонце, Звізди, Вітер, Доля, Русалки і т.д. Підхід автора до матеріалу не може не викликати повагу своєю мудрістю та обережністю: "Я поставив собі за задачу відтворити образ демонологічних постатей на підставі матеріалів, записаних із уст народу, але не вдаватися при с'їм у ніякі інтерпретації, пояснювання та здогади, яких повно у міфологів та з яких досі мало що устоялося. Найвірніший образ вийде тоді, коли буде чисто описовий, і я цього тримався /Цит. праця.-С.VII/.

До назви демона, яка є найуживанішою в народі, В.Гнатюк подає у дужках менш уживані, місцеві або синонімічні, зрозуміло, якщо

вони є, напр.: I. Чорт/біс, диявол, дідько, шезби, шезник, він, той, пек му, осина, осинавець, скаменюшник, злий, сатана/; II. Мавки/нявки, бісиці/; 34. Доля /шастя/ тощо.

У статті-описі кожного демона автор наводить варіанти, що характеризують духа, з одного боку, для встановлення найдавніших уявлень про цю істоту, а з іншого боку, для виявлення пізніших впливів на ці уявлення, напр.: 27. Перелесник /літавець/. Перелесник - се злий дух... у вигляді люблячої помершої особи. .../П. Чубинський, I, 139/.

Літавець - се злий дух небіжника, з яким дуже жалують. .../В. Ястребов, Матеріяли, 78/.

Літавець - се злий дух, видимий у постаті летючої зірки... /О. Кошберг, Рокісте, III, 103/Цит. праця.-С. XXXIII/.

Те ж саме стосується й уявлень про діяльність духа, напр.:

I. Чорт

... Чорт вчить людей ковальства/Б. Грінченко, Матеріяли, I, 9, 15/, винаходить вогонь/П. Чубинський, Труди, I, 27-28; Гал. р. нар. легенди, I, 79/, горішку /Труди, I, 119; Знадоби, I, 20/ і т. д.

По закінченні характеристики демона автор наводить паралелі із слов'янської або грецької та римської міфологій, напр.:

6. Лизун

...
Невідомий іншим Слов'янам /Цит. праця.-С. XX/.

32. Літо

...
Пор. -H. Machál. Nákras slovenského bájeslovi, s. 204-205.
L. Preller, Röm. Mythologie, I, s. 430-434 /Flora, весна /
/Цит. праця.-С. XXXVI/.

Працю Володимира Гнатюка "Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків" за широкою охоплення та способом опрацювання матеріалу і з огляду на її системний характер

Можна назвати "енциклопедією української демонології". Її цінність зростає ще від того, що така праця, на жаль, єдина.

Дослідження В.Гнатюка, створене на ґрунті народної культури, впливає на розвиток книжної культури /"Тіні забутих предків" М.Коцюбинського, "Ніч на полонині" О.Олесь/.

ЛЮДМИЛА ІВАННІКОВА

/ІМФЕ ім.Рильського АН УРСР/.

МІТОЛОГІЧНІ ПОГЛЯДИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ:

СЛІДАМИ ЗАПИСІВ В.ГНАТЮКА

У збірнику "Знадоба до української демонології", виданому у Львові в 1912р., Володимир Гнатюк подає цілу галерею образів "нижчої" міфології, властивих традиційному фольклору Західної України. Весь матеріал упорядник класифікує за персонажами.

З погляду сучасної фольклористики можна дати таку класифікацію образів:

1. Персонажі природи /чорт, водяник, лісовик, русалка, мавка, земляний дух, блуд і т.п./.
2. Господарські персонажі /домовик, пасічник, копальняний дух і т.п./.
3. Покутники /мерці, опирі, вовкулаки, страдчата, повісельники, потопельники/.
4. Персонажі, наділені надприродними силами/відьми, знахарі, градівники, чарівники/.

Ознайомившись із збірником, я вирішила простежити, як же змінилися традиційні уявлення українців. Склавши запитальник відповідно до образної системи В.Гнатюка і опитуючи людей різного віку і в різних місцевостях /Хмельницька, Київська, Черкаська, Чернігівська, Тернопільська обл./ за останні 8 років я виявила чимало аналогічних сюжетів та персонажів, які побутують нині практично майже повсюдно. Очевидно, це пояснюється не тільки естетичною цінністю цих творів, а й самою природою фольклорних традицій, а також й тим, що